

 **STICHTING
Monumentenbezit**

De ruïnes van Monumentenbezit

Van kastelen tot ruïnes

In 2016 stootte het rijk 29 monumenten af die via de Nationale Monumentenorganisatie werden ondergebracht in een nieuw opgerichte stichting: Monumentenbezit. Waaronder een aantal bijzondere kasteelruïnes.

In de portefeuille van Monumentenbezit vind je vijf ruïnes: de ruïne van Teylingen, de ruïne van Strijen, de ruïne van Brederode, de ruïne van Nuwendoor en de ruïne van (de burcht van) Oostvoorne. Hoe passen kasteelruïnes binnen de visie van Monumentenbezit? We delen graag onze aanpak!

Ruïnes vertellen een verhaal uit de geschiedenis en zijn het tastbare bewijs van oorlogshandelingen of (natuur)rampen. Ze geven een inkijkje in de pracht en grandeur van wat ooit is geweest.

Voordat we ingaan op onze beheerfilosofie, is het daarom van belang eerst een overzicht te geven van de geschiedenis van de vijf ruïnes.

Een korte bouwhistorie tot en met de 17de eeuw

- 12de eeuw**
Start bouw burcht **Oostvoorne**
- 13de eeuw**
Start bouw kasteel **Brederode**, **Strijen**, **Teylingen** en **Nuwendoor**
- 1296**
Nuwendoor wordt door de West-Friezen vernield en vervolgens herbouwd
- 1321**
Strijen ondergaat een grootschalige verbouwing
- 1337**
Simon van Benthem laat herstelwerkzaamheden uitvoeren aan **Teylingen**
- 1351**
Brederode wordt vernield tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten
- 1354-1426**
Brederode wordt herbouwd op de bestaande fundamenten
- 1370**
Nuwendoor wordt door de zee overspoeld en raakt in verval
- 1383**
Jan van der Boechorst laat **Teylingen** grondig renoveren
- Begin 15de eeuw**
Bouw van een nieuw stenen huis op de voorburch van **Teylingen**
- 1426**
Tijdens de belegering door de Haarlemse Kabeljauwers wordt **Brederode** zwaar beschadigd
- 1464**
Het noordelijke gedeelte van **Brederode** wordt voor bewoning geschikt gemaakt
- 1491**
Duitse soldaten plunderen **Brederode** waardoor verval nog verder toetreedt
- 1534**
Start verval **Oostvoorne**, de burcht wordt in fases gesloopt en de materialen verkocht.
- Ca. 1572-1574**
Teylingen wordt verwoest door de Spanjaarden
- 1573**
Brederode wordt belegerd door de Spanjaarden en vervalt tot een ruïne. Ook **Strijen** wordt tijdens het Spaanse beleg verwoest
- 1605-1614**
Kleine herstelwerkzaamheden aan **Teylingen**
- 1677**
Brand in de woontoren van **Teylingen**

Ruïne van Teylingen

Kasteel Teylingen werd in de dertiende eeuw gebouwd door de heren van Teylingen. Zij hadden het land in leen van de graaf van Holland. Het is onbekend hoe het kasteel er toen uitzag en wanneer het precies is gebouwd. Wel is bekend dat het gebouw oorspronkelijk bestond uit een ringburcht met een woontoren en een poortgebouw. De brede gracht rondom het kasteel gaf het complex zijn defensieve kracht. Het kasteel had een strategische positie tussen Leiden en Haarlem. De toren is halverwege de dertiende eeuw vervangen door de huidige, gebogen donjon (woontoren).

Toen de familie Teylingen in 1283 uitstierf, kwam het kasteel weer in handen van de graaf van Holland. De toenmalige graaf van Holland, Floris V, maakte van het kasteel het bestuurscentrum van de houtvesterij van Holland. In 1329 werd Simon van Benthem (ca. 1290-1345) benoemd tot houtvester. Hij voerde in de winter van 1337-1338 herstelwerkzaamheden uit aan het kasteel. Een paar decennia later werden er grondige renovaties uitgevoerd door houtvester Jan van der Boechorst (ca. 1335-1396). De donjon, de gebouwen op de voorburcht én de poortgebouwen werden toen aangepakt. De sporen van deze renovaties zijn nog steeds zichtbaar.

In 1573 werd de donjon gedeeltelijk verwoest, waarna het tot ruïne verviel. Op een afbeelding uit 1596 is de ruïneuze toestand van het gebouw al te zien. Van 1605 tot 1614 volgde nog een periode van wederopbouw, waarbij de donjon een nieuwe kap kreeg, de vloeren werden vernieuwd en een extra haardpartij werd aangelegd. Dit is terug te zien op een prent uit 1616. De wederopbouw werd zo'n tien jaar later gestaakt, waarna een periode van verval intrad.

Prent uit 1616

Prent uit ca. 1775 - ca. 1840.

Toen er in 1677 brand uitbrak, werd er niets meer hersteld. De ruïne bestaat tegenwoordig nog uit een ringburcht, met de restanten van de woontoren en het poortgebouw. De restanten werden in 1803 tot monument verklaard en zo'n 80 jaar later geschonken aan het Rijk. Er begon een lange periode van consolidatie, onderzoek en restauratie.

Ruïne van Strijen

Kasteel Strijen verrees ook in de dertiende eeuw. Om precies te zijn, ving de bouw aan in 1288, toen Willem IV van Strijen het terrein kocht. Oorspronkelijk stonden er op het terrein een hoofdburcht, met een voorburcht en een enkele gracht. Het kasteel stond op een strategische plek, namelijk op de grens van twee gebieden: de voorburcht op het grondgebied van het graafschap Holland en de hoofdburcht in het hertogdom Brabant.

In 1321 kreeg het kasteel primair de functie van woonhuis, toen edelman Willem van Duvenvoorde er zijn hoofdresidentie van maakte. Dit ging gepaard met een grootschalige verbouwing. Onder Willem van Duvenvoorde werd een aantal nieuwe gebouwen toegevoegd. Ook liet hij een tweede watergracht aanleggen. Het kasteel bestond toen uit een rechthoekige waterburcht van drie verdiepingen hoog.

Na het overlijden van Van Duvenvoorde in 1353, kwam het kasteel in handen van zijn bastaardzoon Willem van Oosterhout, die er tot 1402 woonde. Nog geen twintig jaar later veranderde de Sint-Elisabethsvloed het gebied in een moeras. De stijging van het water moet de bewoonbaarheid negatief beïnvloed hebben.

Toch werden er in de 16de-eeuw onderhouds- en herstelwerkzaamheden uitgevoerd. Het kasteel was bewoonbaar, maar had geen vaste bewoner. In 1573 raakte het kasteel door het beleg van de Spanjaarden ernstig beschadigd. Van volledig herstel werd afgezien. Strijen verviel tot ruïne, zoals je op de prent uit 1656 ziet.

Prent uit 1656

Vanaf begin 17de-eeuw werden de overgebleven materialen gebruikt door bewoners uit Oosterhout voor de bouw van woningen. Wat er nu nog resteert is een deel van de hoektoren. Bijzonder is dat de ruïne al in 1753 is geconsolideerd. Tussen 1885 en 1887 zijn er op beperkte schaal consolidatiewerkzaamheden uitgevoerd. Op verschillende plaatsen is toen muurwerk aangeheeld.

Burcht van Oostvoorne

In de twaalfde eeuw verrees op het eiland Oostvoorne een bouwwerk op een omgrachte heuvel: een eenvoudige, verdedigbare woontoren (donjon). Dit type kasteel – het mottekasteel – dankt zijn naam aan de motte of kunstmatige heuvel waarop het gebouwd is. De woontoren reikte tien meter de hoogte in en had muren van bijna drie meter dik.

Prent uit 1646-1647

Op het naastgelegen terrein verrezen een ridderzaal, een kapel en stallen. Via het poortgebouw aan de voet van de heuvel kon men de ommuurde burcht betreden. De vloer van het bouwwerk was voorzien van gaten. Vijanden die zich onderaan de muur bevonden konden via deze gaten bestookt worden met stenen, hete olie of pek. Vóór de burcht lag de voorburcht. Op het naastgelegen terrein verrezen een ridderzaal, een kapel en stallen.

De burcht is gesticht door de heren en vrouwen van Voorne. Dit invloedrijke geslacht heerste vanuit de burcht over het gebied tussen Holland en Zeeland.

In 1372 kwam de burcht, met het overlijden van Machteld van Voorne, in het gebied van de graaf van Holland te liggen. Echt bewoond werd de burcht niet meer. Wel vertoefde de bekende gravin Jacoba van Beieren (1401-1436), te zien op de schildering, eens in de zoveel tijd op het kasteel. Hieraan dankt de burcht haar bijnaam – de Jacobaburcht.

Gravin Jacoba van Beieren

Het kasteel kwam te vervallen, ondanks de herstelpogingen van Hertog Karel de Stoute (1433-1477) en keizer Karel V (1500-1558). In 1534 was het mottekasteel zodanig in verval geraakt, dat de voorburcht voor sloop werd verkocht. In 1552 onderging de woontoren hetzelfde lot; deze werd gedeeltelijk afgebroken uit angst voor een invasie door de Fransen. De burcht werd vervolgens grotendeels bedekt met aarde en de grond werd verkocht.

In 1842 kocht het Rijk de restanten en begroef de fundamenten onder een laag zand. Bijna honderd jaar later, in 1934, werd de zandheuvel ontgraven en vervolgens onderzocht door Jan Kalf (1873-1954) van het toenmalige Rijksbureau voor de Monumentenzorg. Het kostte uiteindelijk meer dan 25 jaar om de aanwezige fundamenten enkele meters weder op te bouwen. Vooral het opsporen van de grote stenen van het kasteel, die door 'kapers' waren weggesleept, kostte veel tijd. De duizenden opnieuw opgemetselde stenen geven vandaag de dag weer een indruk van de omvang, indeling en bouwgeschiedenis van het kasteel.

Ruïne van Brederode

Er zijn geen schriftelijke bronnen bekend over wanneer de bouwgeschiedenis van Brederode precies is gestart. Het kasteel wordt in 1321 voor het eerst vermeld. Het plan voor een kasteel op deze locatie kwam van Dirk van Drossaad (1205-1236). Hij had het noordelijkste deel van het Haarlemmerhout in leen gekregen van graaf Willem I van Holland. Ook had hij de nodige toestemming om hier een versterkt huis te bouwen. De zoon van Dirk, Willem I van Brederode, liet daadwerkelijk in de dertiende eeuw het kasteel bouwen.

In 1351 wordt het kasteel tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten vernield. In het derde kwart van de veertiende eeuw laat Dirk III van Brederode op de plek van het oude kasteel een nieuw kasteel bouwen. Het ging om een vierkant kasteel, met torens op de vier hoeken en een poorttoren. Het nieuwe kasteel was een luxe residentie, waarbij de verdedigbaarheid niet langer de primaire functie was.

In 1426 werd kasteel Brederode belegerd door de Haarlemmers. Hierbij werden delen van het complex afgebroken. Het kasteel werd in de jaren daarna hersteld. Na het overlijden van Yolande van Lailang, de weduwe van Reinoud II van Brederode (1415-1473), werd het kasteel niet of nauwelijks meer onderhouden. In 1491 werd het kasteel geplunderd door Duitse soldaten. De genadeklap volgde in 1573, toen het reeds vervallen kasteel door de Spaanse troepen werd geplunderd. Eén deel was nog bewoonbaar, zoals op de prent te zien valt, maar verviel in de eeuwen erna toch tot ruïne. Tegenwoordig resteren nog steeds de kenmerkende elementen van het kasteel.

Gravure uit ca. 1600

De restanten van kasteel Brederode waren in de zeventiende eeuw grotendeels onder het duinzand verdwenen. Pas in de negentiende eeuw kwam het kasteel opnieuw in de belangstelling te staan, daardoor werd de ruïne één van de eerste Rijksmonumenten van Nederland. Dankzij Victor de Stuers (1843-1916) kwam er geld vanuit het Rijk beschikbaar voor herstelwerkzaamheden. De ruïne is toen gereconstrueerd naar het ideaalbeeld van een middeleeuws kasteel.

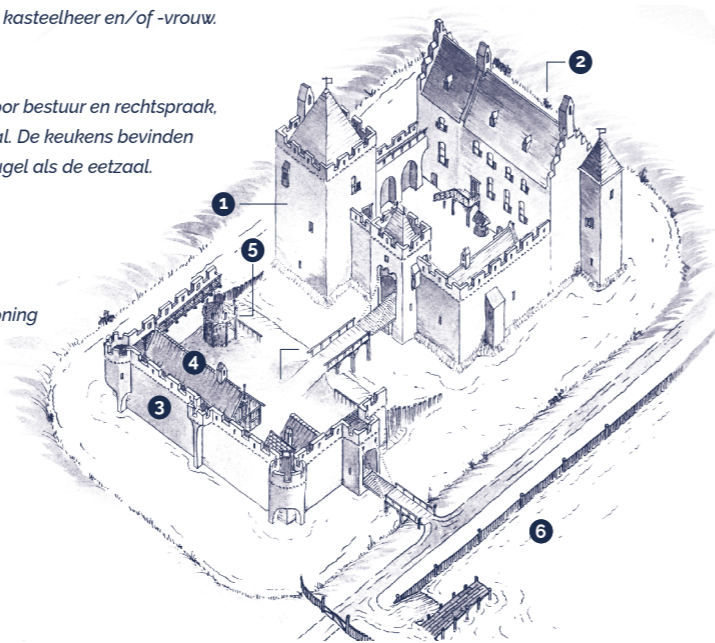

Ruïne van Nuwendoorn

De ruïne van Nuwendoorn is waarschijnlijk ooit in opdracht van Floris V gebouwd als dwangburcht om de opstandige de West-Friezen onder de duim te houden. Het gebouw bestond oorspronkelijk uit een woontoren van 11 bij 11 meter, een hoofdburcht van 32 bij 32 meter en een voorburcht. De bouw ving kort na 1282 aan.

Na de moord op Floris V in 1296, werd de burcht Nuwendoorn – welke toen nog niet eens af was – verwoest door de West-Friezen. Nadat deze verwoest was, werd Nuwendoorn herbouwd. Tussen 1321 en 1366 werd het gebouw opnieuw aangevallen door kasteleins die waren aangesteld als plaatsvervanger voor de kasteelheer.

- 1 Camer
Privé vertrek van de kasteelheer en/of -vrouw.
- 2 Sael & Kuecken
Ceremoniële zaal voor bestuur en rechtspraak, dient ook als eetzaal. De keukens bevinden zich in dezelfde vleugel als de eetzaal.
- 3 Voorburcht
- 4 Bauhuys
De boerderij met woning en stallen.
- 5 Berch
Hooiberg
- 6 Haven

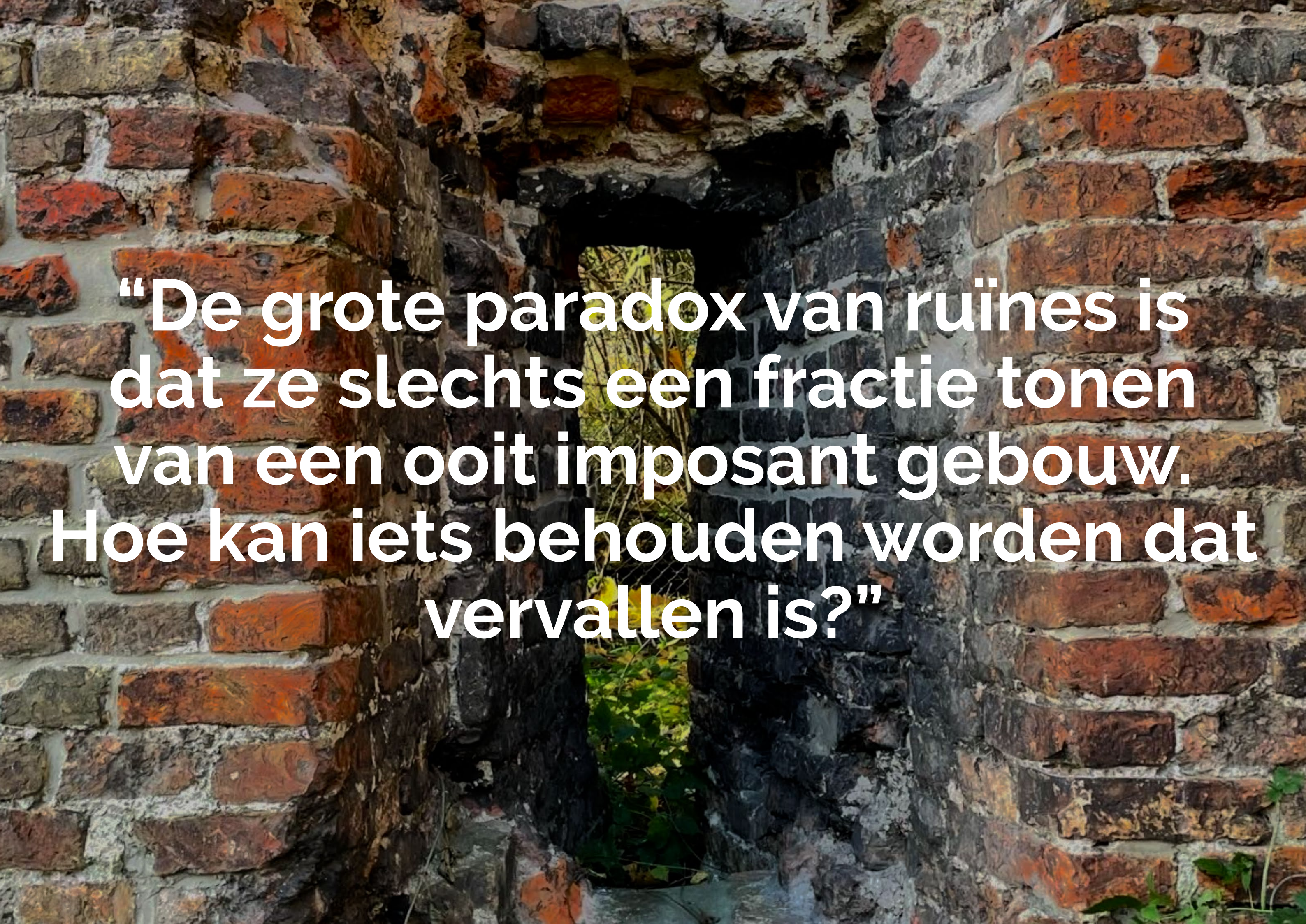

Reconstructie Nuwendoorn, situatie ca. 1350.

Na ca. 1366 wordt Nuwendoorn niet meer in veel bronnen genoemd. Nuwendoorn is vermoedelijk in 1370 door de zee overspoeld, waarna het gebouw tot een ruïne verviel. Sindsdien is het niet meer herbouwd.

De restanten van Nuwendoorn werden in 1948 ontdekt: een boer stuitte per toeval op kloostermoppen (middeleeuwse bakstenen). Ruim tien jaar later werd de ruïne blootgelegd. In de jaren '60 werd besloten de funderingen te consolideren en de binnenzijde van de ruïne glad af te werken. Begin eenentwintigste eeuw bleek echter dat de ruïne er in een zorgwekkende toestand bij lag. Het plan om de ruïne te revitaliseren werd opgevat. In 2006 is het kasteel gevisualiseerd door het opmetzelen van de bovengrondse delen van de muren en het plaatsen van met stenen gevulde schanskorven. Architect Paul van Vliet ontwierp een stalen constructie waarin een uitkijkpunt is gerealiseerd.

A photograph of a stone archway in a ruined building. The arch is made of dark, weathered stones and is set within a wall of reddish-brown bricks. The archway leads to a view of green foliage and trees. The text is overlaid on the image in white, bold font.

“De grote paradox van ruïnes is dat ze slechts een fractie tonen van een ooit imposant gebouw. Hoe kan iets behouden worden dat vervallen is?”

Beheerfilosofie

De instandhouding van een monument is voor ons drieledig: behoud, onderzoek en publieksbereik.

Behoud - Er zijn veel afwegingen en keuzes waar Monumentenbezit voor komt te staan rondom het behoud van monumenten. Kennis over het gebouw, de gebruikte materialen en de geschiedenis zijn van groot belang bij het bepalen van de beste onderhoudsmethode. Daarom wordt voor elk monument een onderhoudsvisie opgesteld. De onderhoudsvisie is gericht op het in stand houden van het monument en het daarmee voorkomen van grootschalige restauraties in de toekomst. Aan deze onderhoudsvisie wordt vervolgens een onderhoudsstrategie gekoppeld, op basis waarvan de monumenten geïnspecteerd worden en onderhoud uitgevoerd wordt.

Onderzoek - We voeren zelf bouw- en architectuurhistorische onderzoeken uit en werkt ook samen met specialisten buiten de organisatie. Op basis van de resultaten van het onderzoek worden cultuurhistorische kaders vastgesteld, waarna kan worden nagedacht over het doen van ingrepen.

Publieksbereik - Naast de technische en historische aspecten, vinden wij het belangrijk om het monument open te stellen voor het publiek. We willen het erfgoed tot leven te brengen en de verhalen van de monumenten met het publiek delen. Dit wordt niet alleen gedaan door informatie bij de monumenten zelf aan te bieden, maar ook door achtergrondinformatie aan te bieden op social media en op de website. Zo worden de monumenten in een bredere, overkoepelende context geplaatst.

Het beheren van vervallen monumenten

Hoe past het behoud van ruïnes binnen deze beheerfilosofie? Hoe kan iets behouden worden dat vervallen is? Wanneer ruïnes weer tot hun oorspronkelijke staat zouden worden opgebouwd, is er niet langer sprake van een ruïne. Bovendien is niet altijd duidelijk hoe die originele staat is geweest; een gebouw kent doorgaans meerdere bouwfases. Een ruïne verwijst terug naar het gebouw dat er ooit stond, maar is ook een bouwwerk op zich. Juist het gegeven dat deze gebouwen ooit vervallen zijn geraakt, maakt deel uit van hun charme. Dit alles brengt uitdagingen met zich mee, maar ook kansen.

Onderhoud van ruïnes draait om het stoppen van het verval, met de schijn dat het doorloopt. Restauraties zijn nodig om het historisch materiaal van de ruïne te behouden. Nieuwe onderdelen moeten het verval al schijnbaar in zich dragen; ze moeten samenvloeien met de ruïne. Een hoge frequentie van kleinschaligere werkzaamheden verdient hierbij de voorkeur boven een grootschalige aanpak met intervallen van vele jaren. Ruïnes hebben jaarlijks onderhoud nodig. Daarnaast is er eens in de twintig jaar groot onderhoud nodig.

Voordat de ruïnes aan Monumentenbezit werden overgedragen, zijn er inspanningen verricht op het gebied van restauratie, consolidatie en (archeologisch) onderzoek. Veel restauraties uit de negentiende eeuw – de begintijd van de monumentenzorg – zijn op zichzelf alweer een cultuurhistorische laag geworden. Van het terugdraaien van destijds gemaakte keuzes is derhalve doorgaans geen sprake; ze horen inmiddels bij de ruïne.

Alle seizoenen doorlopen

Antwoorden op de vraag met welke materialen en technieken de werkzaamheden het best kunnen worden uitgevoerd, kunnen alleen gevonden worden door onderzoek en proefopstellingen. Dit houdt in dat proeven minimaal de tijd moeten krijgen om verschillende omstandigheden te kunnen doorstaan. Een jaar, waarin alle seizoenen doorlopen worden, is daarin vaak het minimum. Daarna kunnen de gebruikte monsters beoordeeld worden op hun bouwfysische kwaliteiten en kleurdegeneratie. Bij het opstellen van nieuwe restauratieplannen wordt de bestaande kennis gebruikt en, indien mogelijk, met nieuwe inzichten verrijkt.

Veelal wordt het begroeide, romantische beeld van een ruïne in stand gehouden. Planten die het metselwerk aantasten, zoals houtachtige vegetatie en klimop, worden wel verwijderd.

Per locatie verschilt onze aanpak. De ruïnes van Brederode en Teylingen staan bijvoorbeeld in hele uiteenlopende omgevingen. Dit kan ook van invloed zijn op de beheerfilosofie.

Ruïnes in beheer van Monumentenbezit

De ruïnes van Teylingen, Strijen, Brederode en Oostvoorne zijn in 2016 overgedragen aan Monumentenbezit. In 2022 werd daar de ruïne van Nuwendoornd aan toegevoegd.

Onderzoek en herstel

Tussen 2016 en 2019 heeft Monumentenbezit consolidatie- en herstelwerkzaamheden uitgevoerd aan het metselwerk van de ruïne van **Teylingen**. Dit vormde een mooie kans om tegelijkertijd een bouwhistorisch onderzoek uit te voeren naar het metselwerk.

In 2021 en 2022 is geofysisch onderzoek uitgevoerd bij respectievelijk **Brederode** en **Strijen**. Geofysisch onderzoek houdt in dat er door middel van metingen contrastverschillen in de bodem worden geregistreerd. Dit is een niet-destructieve methode, wat betekent dat er onderzoek naar de bodem wordt verricht zonder dat daarbij een schop de grond in hoeft te gaan. De metingen kunnen waardevolle informatie verschaffen over de (niet-natuurlijk) structuren in de ondergrond. In de toekomst wil Monumentenbezit ook bij **Teylingen** geofysisch onderzoek laten uitvoeren.

Het herstel van de ruïne van **Brederode** is gericht op het verstevigen en behouden van de bewaard gebleven middeleeuwse resten én het consolideren van de constructies uit de negentiende eeuw. Bij **Oostvoorne** doen we gefaseerd herstel aan het voeg- en metselwerk.

De grootschalige restauratie en reconstructie van **Nuwendoornd** werd in 2023 voltooid. Hier hebben we de restanten aangevuld met opgemetselde muren en met stenen gevulde schanskorven.

Publiek

Behoud van ruïnes gaat bij ons niet alleen over het instandhouden, maar ook over het openstellen voor het publiek. Bij de ruïne van **Nuwendoornd** hebben we bijvoorbeeld nieuwe bruggen aangelegd om het terrein beter toegankelijk te maken voor het publiek. Dat doen we door middel van rondleidingen, informatieborden en evenementen als Open Monumentendag.

Tot slot

De overdracht van 29 monumenten in 2016 markeerde het begin van Monumentenbezit. Inmiddels zijn we uitgegroeid tot 32 monumenten, waaronder deze vijf indrukwekkende ruïnes. De beheersfilosofie van Monumentenbezit biedt een solide kader voor het behoud en de exploitatie van deze en andere ruïnes. De aanpak wordt afgestemd op de specifieke behoeften van elke ruïne. Monumentenbezit stelt zich ten doel om de ruïnes te behouden en tegelijkertijd een culturele waarde toe te voegen aan de omgeving. In nauwe samenwerking met lokale betrokkenen wordt gewerkt aan de ontwikkeling, openstelling en eventuele verduurzaming van het monument en het omliggende terrein. Het doel is om het monument weer een passend podium te geven, in lijn met de historie en locatie.

In het voorjaar en de zomermaanden kun je deze bijzondere monumenten zelf gaan bezoeken! Bekijk voor meer informatie www.monumentenbezit.nl.

Bronnenlijst

Algemeen

- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Een toekomst voor kasteelruïnes. Handreiking voor de instandhouding van archeologische kasteelterreinen en kasteelruïnes (z.u.: Amersfoort, 2012).
- M.J. Kuijpers-Verbuijs et al., Ruïnes in Nederland. Waanders Uitgevers: Zwolle, 1997.

Teylingen

- Jeroen van der Werf, 'De donjon van de ruïne van Teylingen', in: Rob Gruben et al. eds., 'Die hofstat daer dat huys op plach te staen'. Recent onderzoek naar kastelen en buitenplaatsen (SPA Uitgevers: Liederholthuis, 2022).
- Prent links: Gezicht op de ruïne van kasteel Teylingen, Jan van de Velde (II), 1616. Via beeldbank Rijksmuseum.
- Prent rechts: Ruïne van Slot Teylingen bij Sassenheim, Carel Lodewijk Hansen, datering: ca. 1775 - ca. 1840. Via beeldbank Rijksmuseum.
- Foto's: Monumentenbezit.

Strijen

- 'Bouwhistorische documentatie en waardebeoordeling ruïne van Strijen Oosterhout NB' (maart 1990).
- Prent: Gezicht op Kasteel Strijen te Oosterhout, Abraham Dircksz. Santvoort, 1656. Via beeldbank Rijksmuseum.
- Foto's: Monumentenbezit.

Brederode

- Allan et al., Ruïne Brederode. Hollands kasteel met een bewogen verleden (Uitgeverij Matrijs: Utrecht, 2020).
- M.J. Kuijpers-Verbuijs et al., Ruïnes in Nederland. Waanders Uitgevers: Zwolle, 1997.
- Foto's: Monumentenbezit.

Nuwendoorn

- Reconstructie Nuwendoorn, ca. 1350, door Marius Bruijn, 2023.
- Foto's: Monumentenbezit.

Oostvoorne

- 'Bouwhistorische documentatie en waardebeoordeling Oostvoorne De Burcht' (februari 1998)
- Via www.burchtoostvoorne.nl
- Foto's: Monumentenbezit.